

SERVÉ E. MINIS

VAN BELFORT TOT BELVÉDÈRE, VIJFTIG JAAR STEDELIJKE ONTWIKKELINGEN

'Schuif Maastricht tegen Parijs, en geen Parijzenaar zal daar iets van merken!' (Jaarboek 1955, pag. 14). Dit statement van Lodewijk van Deyssel wordt in het Jaarboek van 1955 geciteerd om de tweeslachtigheid van de Maastrichtenaar te typeren. Want de zegen om in Maastricht te mogen wonen kan men pas waarderen als men er langere tijd niet is, zo vervolgt Van Deyssel: *'Hier vertelt hij dat het een stad is met weinig vertier, met een matige verlichting bij avond en met een vervelend vroeg sluitingsuur. Elders vertelt hij dat hij Maastricht voor geen andere stad zou willen ruilen. Maastricht heeft zijn Vrijthof, Maastricht heeft zijn terrassen, en het blijken er waarachtig nog niet genoeg te zijn. En Maastricht is een stad waar muziek in zit'*. Deze badinerende karakterschets slaat niet alleen op de bewoners, maar is ook op de stad zelf van toepassing. Ook de stad heeft een dubbele identiteit: zij wil niet kiezen tussen grandeur en intimiteit of tussen regionalisme en internationalisering. Een halve eeuw lang heeft het stedelijk bestuur met dit dilemma geworsteld en ontwikkelingen gestimuleerd of juist voorkomen. Door die dubbele moraal heeft de stad ook een bijzondere ontwikkeling doorgeemaakt. De bebouwde oppervlakte van Maastricht is in die halve eeuw verdriedubbeld, maar het is toch een compacte stad gebleven. De sterk verkrotte wijken van de binnenstad zijn gesaneerd, maar niet afgebroken. Dankzij de universiteit kreeg de stad een enorme cultuurimpuls, die nog werd versterkt door de vele universitaire instituten, die zich in historische panden van de binnenstad hebben gevestigd. Maar de Maastrichtse cultuur werd nimmer verloochend. Zo werd de oude binnenstad gerevitaliseerd en kreeg de stad een wereldnaam, net zoals de Maastrichtenaar zelf een open blik op de wereld heeft gekregen, terwijl hij in zijn hart toch altijd chauvinistisch blijft.

EEN NIEUWE STRUCTUUR VOOR GROOT MAASTRICHT

'Zeshonderd huwelijken per jaar en een vrij groot geboorteoverschot, gevoegd bij een reeds bestaande woningachterstand, maken de ambtenaren van het Bureau Huisvesting tot de minst benijdenswaardige mensen van de stad' (1956, pag. 8). In 1956 werd in Nederland een Algemene Woningtelling gehouden en hierin kwam naar voren dat Maastricht een woningtekort had van 5411 woningen. De gemeente Maastricht had volgens deze telling samen

met Vaals het grootste woningtekort in Limburg en deze provincie had op haar beurt weer de grootste achterstand ten opzichte van alle andere provincies. Dankzij de woningbouwprogramma's voor de wederopbouw werden er in korte tijd nieuwe woonwijken uit de grond gestampt. In 1956 werd de nieuwbouwwijk Caberg gerealiseerd met achthonderd nieuwe woningen en aan het einde van datzelfde jaar gaf de gemeenteraad groen licht voor de volgende wijk. Deze nieuwe wijk heette toen nog West 1, maar in het begin van 1957 werd de wijk vernoemd naar Malpertuis, het ondergrondse kasteel van Reinaard de Vos. In de eerste helft van de twintigste eeuw waren er verschillende uitbreidingsplannen opgesteld om de stedenbouwkundige uitleg van nieuwe stadsdelen te reguleren. Pas in 1941 was het *Uitbreidingsplan in Hoofdzaken* door de raad vastgesteld. Dit plan was door de stedenbouwkundige Jos Klijnen ontwikkeld om de sociale en economische ontwikkelingsmogelijkheden van de stad te relateren aan ruimtelijke ordeningsprincipes. Het plan van Jos Klijnen vormde de basis van de naoorlogse stadsontwikkeling. Zijn plannen waren na de Tweede Wereldoorlog in aangepaste vorm op de westelijke Maasoever tot stand gekomen, in een periode dat de woningnood nog nijpender was geworden. Met het oog op een betere statistische onderbouwing van de uitvoering van de beoogde stadsuitbreiding, liet het stadsbestuur een sociaal-economische analyse opstellen door de planoloog Jos Viegen. De resultaten werden gepubliceerd in het rapport: *Inleidende studies tot de uitbreidingsplannen in hoofdzaak voor de gemeenten Maastricht, Heer en Amby*,¹ waarmee de toekomstige functionele en ruimtelijke uitbreidingsplannen voor het eerst in een breder perspectief werden gebracht. Het onderzoek van Viegen is sterk sociologisch en ideologisch van aard en de prognoses worden voorzien voor een periode van dertig jaar. Op basis van demografische gegevens worden voorspellingen gedaan over de bevolkingsaanwas en worden aanbevelingen gedaan voor de woningbehoefte, bouwprogramma's, woningdifferentiatie en de spreiding van de sociale klassen. Bij het vaststellen van de gewenste woningdifferentiatie speelt de gezinsgrootte en sociale gelaagdheid een belangrijke rol. Er worden ook berekeningen gemaakt voor de onderwijsvoorzieningen, de vestiging van nieuwe industrieterreinen, sportaccommodaties en recreatieve voorzieningen en begraafplaatsen.

In de jaren 1960 leek Maastricht door het zomerfeest Petit Paris op het 'Place d'Amor' (Sint-Amorsplein) even op Parijs.

Een belangrijk deel van deze studie handelt over de verkeersmaatregelen om het westelijk stadsdeel op een adequate wijze met de wijken op de oostelijke oever te verbinden. De hoofdverkeersstroom zou via de Wilhelminabrug en de Markt naar het Emmaplein afgewikkeld moeten worden, maar de Grote Gracht en de Brusselsestraat zouden volstrekt ongeschikt zijn om deze verkeersstroom te verwerken. Samen met de stedenbouwkundige Frans Dingemans ontwikkelde Viegen een verkeersplan, dat voorzag in de aanleg van een nieuwe verbinding, die parallel aan de Brusselsestraat zou worden aangelegd tussen de Markt en het Koningin Emmaplein. In 1956 werd het plan uitgewerkt, waarbij de nieuwe route dwars door de historische panden van de westelijke Marktwand was geprojecteerd en vervolgens dwars door de tuinen van de kloosters van de Zusters Ursulinen en de Broeders van de Beyart. Het plan stuitte op een groot maatschappelijk protest en er werden bijna driehonderd schriftelijke reacties tegen dit voornemen bij het gemeentebestuur ingediend. Het historisch besef had het gewonnen van de rationele planologie, maar bovendien was het collectieve bewustzijn van de bevolking aangewakkerd om de ideeën over de stad kritisch te volgen. Die maatschappelijke betrokkenheid zou in de jaren na 1960 leiden tot actieve participatie van de lokale bevolking bij de stadsontwikkelingsplannen. Volgens de toenmalige directeur van de dienst Openbare Werken drs. J. van de Venne, moest hierbij de monoloog van de overheid vervangen worden door een proces waarbij de dialoog met de bevolking werd aangegaan². De verkeersafwikkeling tussen de beide stadshelften was in 1966 opgelost door de bouw van de J.F. Kennedybrug, waarvan het tracé tussen het Tongerseplein en het nieuwe Europaplein ligt. De noordelijke oeververbinding kwam in 1983 tot stand, waarmee de doorgaande verkeersring rond de stad werd voltooid.

EEN NIEUWE WONING EEN NIEUWE LEVENSTIJL

'Er is intussen iets gebeurd dat bemoedigend is. Het woon- en wijkcentrum tot opheffing der onmaatschappelijkheid is gereed en wordt in het begin van 1956 geopend. Daarmee is voor velen, die vroeger de krotten van de Stokstraat en elders bewoonden de spreuk verwezenlijkt, die in de eerste steen van dit nieuwe gebouw is gekapt: De Leefde veur us

aajt Mestreech, verdreyf d'n Duuster door 't Leech' (1955, pag. 5). Deze actie tot opheffing van de onmaatschappelijkheid beheerste de eerste twee decennia na de oorlog in belangrijke mate de stedelijke ontwikkelingen. Een groot-schalige uitbreiding van de stad was een eerste vereiste voor de opvang van de 'minderbedeelden' uit de achterstandswijken van de binnenstad. In de tweede helft van de jaren 1950 waren dat vooral de bewoners van het Stokstraatkwartier en in de periode na 1960 volgden de bewoners van het Boschstraat-kwartier. Voor het Stokstraatkwartier was al voor 1940 tot krotopruijing besloten en toen was er een plan ontwikkeld om alle panden te slopen, waarna er een nieuwe wijk met brede straten zou worden herbouwd. Door de Tweede Wereldoorlog kon dit plan gelukkig niet gerealiseerd worden. Tijdens de oorlog pleitte de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg nog voor rehabilitatie van deze wijk en de restauratie van de historische bebouwing, want daarmee zou ook de bevolking op een hoger peil worden gebracht. In 1949 woonden er in het te saneren gedeelte van het Stokstraatkwartier 989 bewoners, die behoorden tot 291 gezinnen. Echter zeventig procent van deze huishoudens leefde in een onbewoonbaar verklaarde woning en vijftien procent leefde met meer dan drie personen in één enkel vertrek. Volgens Viegen heeft de Stokstraat door zijn geïsoleerde ligging met weinig doorgaand verkeer en de vele fraaie historische gevels zeker de potentie om uit te groeien tot een aantrekkelijke winkelstraat: 'en zal de rustige sfeer van het gesaneerde, monumentale Stokstraatgebied, waar de toerist, de congressist, de zakenman op doorreis evenals voor de naar 't romantische neigende Maastrichtenaar een grote aantrekkelijkheid hebben en de behoefte oproepen aan stijlvolle gelegenheid tot verpozing, consumptie en sociaal verkeer'³. Deze van overheidswege gestimuleerde cityvorming kon alleen slagen als er voor de bewoners van de het Stokstraat nieuwe woningen beschikbaar werden gesteld en dat zou bij voorkeur in het westelijk stadsdeel moeten plaats vinden. Maar eerst werden de gezinnen op de nieuwe leefsituatie voorbereid in de woonschool van de Ravelijn, die in 1957 door minister mw. M.A.M. Klompé tijdens de Caritasweek werd bezocht: 'op de eerste dag van de lente sprak hare Excellentie Dr. Klompé, de Minister van Maatschappelijk Werk (wier voorletters M.A.M. in het Maastrichts

De 'hoofdverkeersstroom' liep via de Wilhelminabrug naar de Markt. Hier is net begonnen met de bouw van het Stadskantoor van de gemeente Maastricht. Foto 1960.

veelbetekend zijn). Dr. Klompé legde er nadruk op dat maatschappelijk werk in onze tijd en in ons land zelden materiële ellende geldt. Er is vooral geestelijke nood en eenzaamheid' (1957, pag. 26).

De woonschool Ravelijn was in 1953 ontworpen door architect Jos Muré op een hooggelegen locatie, waar de verpauperde gezinnen ook letterlijk 'verheven' waren boven de grauwe industriestad. Het stedenbouwkundig concept streefde naar een beperkt isolement, zonder doorgaande routes en met een intieme rangschikking van de woningen rond een langgerekt plein, waar het centrale wijkgebouw ligt.

De ruimtelijke karakteristiek vormde een weerspiegeling van de sociale gedachte die achter het resocialisatieproces lag: de naar binnen gekeerde krans met woningen rond het centrale plein was bestemd voor de gezinnen die nog niet voldoende 'woonbeschaving' hadden en de buitenste krans was gereserveerd voor de gezinnen waarvan verwacht

werd dat een herintegratie in de samenleving wel kans van slagen had.

PAROCHIEWIJKEN

'Volkomen verdiend waren de prijzende woorden die mgr. P. Moors, de Bisschop van Roermond, tot... de hele Maastrichtse gemeenschap sprak, toen hij op zaterdag 5 maart naar onze stad kwam. Want hier kon de Bisschop... de eerste steen leggen voor de nieuwe kerk van Nazareth ontworpen door architect H.F.M. van Groenendael, en voor de door architect Boosten ontworpen parochiekerk van de H. Familie op het Old Hickoryplein in het Wijkerveld, terwijl hij daarna op dezelfde middag nog de eerste schop in de grond kon steken voor de bouw van de nieuwe parochiekerk, ontworpen door architect ir. A. Swinkels, in de nagenoeg voltooide nieuwe wijk Caberg' (1960 pag. 5). De kerk werd een belangrijke schakel die de gemeenschapszin en de identiteit van de wijken moest

Bezoek van minister mw. M.A.M. Klompé aan de woonschool van de Ravelijn in 1957.

versterken. In zijn aanbevelingen stelde Viegen al voor om de nieuwe wijken een besloten identiteit te verlenen, waarbij de parochie als bindende factor werd aanbevolen, want de bevolking was toch overwegend rooms-katholiek. De parochies hadden meestal een beperkte omvang van vijfduizend zielen, terwijl de landelijke wijknorm op tienduizend was gesteld. De kleinere parochiewijken zouden automatisch leiden tot een harmonische samenleving met de kerk als oriëntatiepunt in de wijk, net zoals de kathedraal in de Middeleeuwen het symbool van de maatschappelijke eenheid vormde. De parochie was een sociologische eenheid die haar oorsprong vond in de kerkelijke gemeenschap en een maatschappelijke geleding bezat van arbeiders, middenstanders en kadergroeperingen met huishouders in verschillende groeifasen en met verschillende status. Een eigen centrum met winkelvoorzieningen, een eigen verenigingsleven en scholen, alsmede recreatieve voorzieningen als speelplaatsen en sportvelden. In het westen

van de stad werden deze uitgangspunten door de stadsarchitect Frans Dingemans in een ruimtelijk plan omgezet. Hij ontwikkelde een concentrische interparochiale weg, die de verschillende parochies aan elkaar koppelde. Voor de parochiewijken was de wijkgedachte richtinggevend: er kwamen overzichtelijke woonbuurten met een herkenbare begrenzing en een herkenbare identiteit, die vooral in de centrale voorzieningen tot uitdrukking kwam. De kerken, scholen, winkels en buurtcentra vormden een herkenbaar en harmonisch centrum van de nieuwe wijken.

De woningen waren gedifferentieerd naar sociale klasse, zodat er een evenredige verdeling ontstond voor arbeidersgezinnen, middenstanders en hoger opgeleiden, maar daarnaast bestond er een differentiatie naar gezinsgrootte en werden er naast eengezinshuizen, ook middelhoge woningen, patiowoningen en etageflats gebouwd.

Kerk en winkelcentrum in Caberg in 1970.

Gemiddeld telde een parochiewijk zeventig procent een-gezinwoningen en dertig procent etagewoningen. In alle wijken waren veel sportvelden en andere recreatieve voorzieningen gerealiseerd. Meestal lagen de sportcomplexen in de groene wiggen die doelbewust als open overgangsgebieden tussen de wijken waren geprojecteerd.

ANNEXATIE

'Hartelijk welkom in Maastricht op de dag, dat de stad U tot haar burgers mag rekenen. U zult er nog aan moeten wennen Maastrichtenaar te zijn. Het streven van het Stadsbestuur zal erop gericht zijn te bereiken, dat U zich als burger van Maastricht nimmer minder gelukkig zult voelen dan U als inwoner van Uw vroegere gemeente zoudt zijn' (1970, pag. 8). Deze belofte maakte burgemeester Baeten op 1 juli 1970 in een brief aan alle gezinshoofden in de geannexeerde gemeenten Amby, Heer, Borgharen en Itteren. De stad Maastricht groeide dankzij deze gebieds-

uitbreiding van 3552 ha naar 5896 ha en het inwonertal steeg op deze bewuste eerste juli van 94.000 naar 112.480 burgers.

De eerste plannen voor het annexeren van de buurgemeenten aan de oostzijde van Maastricht dateren al uit het begin van de jaren 1950. In 1952 schreef Jos Viegen de *Inleidende Studie voor Groot Maastricht*, waarin doelbewust wordt gestreefd naar een sociaal-economische eenheid tussen de drie gemeenten Amby, Heer en Maastricht. De buurgemeenten Heer en Amby waren op sociaal en cultureel gebied in belangrijke mate op Maastricht georiënteerd, zodat een duidelijke ruimtelijke relatie met de stad wenselijk leek. Deze ruimtelijke samenhang werd al in een vroeg stadium gerealiseerd door stadsarchitect Frans Dingemans, die voor de drie gemeenten nieuwe plannen ontwikkelde. Voor Groot Maastricht werd de ideale verdeling vastgesteld op: 65 procent arbeiderswoningen, twintig procent woningen voor geschoolde arbeiders en

Gespannen volgen burgemeesters en wethouders op deze persfoto de goedkeuring van de annexatieplannen in de Tweede Kamer in december 1969. V.l.n.r. de wethouders M. Heugen, F. van Caldenborg en burgemeester L. Corten van de gemeente Heer, burgemeesters A. Baeten van Maastricht, burgemeester G. Spauwen en de wethouders W. Aarts en A. Eurlings van de gemeente Amby.

kleine middenstand en vijftien procent voor de beter gesitueerden. De statistische bevolkingsgegevens waren gekoppeld aan de omvang van de werkgelegenheid, onderwijsbehoefte, winkelvoorzieningen en recreatiebehoefte. Hoewel er zowel voor Heer als Amby in de jaren 1950 voorbeeldige uitbreidingsplannen waren ontwikkeld, bleven de gemeentebesturen van Heer en Amby bevreesd voor de overheersing van de grote buurgemeente. Ze hielden alleen maar oog voor lokale belangen, terwijl ze voor de centrale voorzieningen toch steeds meer op de grote stad leunden. In 1962 had de gemeente Maastricht daarom een nieuw uitbreidingsplan opgesteld, waarbij de nieuwbouwwijk Malberg werd gepland. Voor deze wijk waren de stedenbouwkundige uitgangspunten van de parochiewijken door de stedenbouwkundige H. van der Wusten in een geconcentreerde vorm overgenomen.

Malberg vormde een clustering van vier kleinere wijken, die ieder met een eigen bouwteam en een eigen architect-supervisor waren ontwikkeld. In totaal zijn er 2.296 woningen gerealiseerd in tien autonome bouwstromen. Pas in 1970 werden de gemeenten Heer en Amby, alsook de Maasdorpen Itteren en Borgharen bij Maastricht gevoegd. Door deze annexatie was de oppervlakte van Maastricht bijna verdubbeld en het inwoneraantal met 19.000 inwoners gestegen tot 112.500.

Na de annexatie van de gemeenten Amby en Heer verschoof de stadsuitbreiding van de westelijke naar de oostelijke Maasoever. Het westelijke stadsdeel was immers nagenoeg volgebouwd.

Het Bassin gezien naar de Boschstraat, onderdeel van het saneringsplan Boschstraat-Oost.

Nieuwe uitbreidingen vonden plaats in het zuidelijk deel van Heer, waar vanaf 1975 naar ideeën van de stedenbouwkundige René Daniëls de wijk De Heeg werd gebouwd met voornamelijk groene woonerven langs een doorgaande ontsluitingsroute. In 1982 volgde ten noorden van De Heeg de woonwijk Eyldergaard, waar voor een meer herkenbare structuur was gekozen.

INSPRAAK BIJ STADSVERNIEUWING

'Op donderdag 29 augustus 1968 vond voor het eerst in de geschiedenis van Maastricht een z.g. 'openbare hearing' plaats waarbij reclamanten en andere belangstellenden de gelegenheid werd geboden bezwaren tegen het Boschstraatplan in het openbaar kenbaar te maken aan het college-met-ambtelijke-assistentie' (1968, pag. 18-19). Aan het eind van de jaren 1960 kwam de vernieuwing van de binnenstad volop in de belangstelling te staan en werd onder druk van burgerinitiatieven meer aandacht

geschonken aan het leefbaar maken van de binnenstad. Het burgeractiecomité B4 kwam op voor de Belangen Behartiging Binnenstad Bewoners. Voor het eerst in de stadsgeschiedenis bleek dat een groep burgers via inspraakorganen de ontwikkeling van de stad konden keren. De actie van B4 was vooral gericht op het noordelijke stadsdeel aan het Bassin. In het ontwerpbestemmingsplan uit 1965 was nog sprake van het dempen van het Bassin ten behoeve van een parkeergarage en het vestigen van bedrijven. In 1968 werd in Maastricht de allereerste hoorzitting gehouden voor de bezwaarmakers tegen het Bestemmingsplan Boschstraat-Oost. Voor de behandeling van het bestemmingsplan in de raad was zoveel belangstelling, dat er zelfs toegangskarten werden uitgereikt. Desalniettemin werd het bestemmingsplan met een krappe meerderheid toch door de raad aangenomen, waarmee het lot van het Bassin bezegeld leek. Bij een groot aantal burgers begon toen het besef door te dringen dat het

noordelijk deel van de binnenstad totaal ongeschikt werd voor bewoning. De actiegroep B4 heeft een belangrijk aandeel gehad in het stoppen van de zinloze sloop in het Boschstraatgebied. Het verzet richtte zich niet alleen tegen de nieuwe plannen maar ook tegen het feit dat er veel monumentale panden werden gesloopt. De nationale Monumentencommissie onder minister Van Doorn stapte op en er werden bezwaarschriften ingediend bij de Kroon, die de gemeente het advies gaf om de plannen aan te passen aan de nieuwe inzichten. Na vele alternatieve studies en landelijke publicaties ontwikkelden de architecten Sigmund en Boosten een nieuwe woonbuurt, waarvan de nieuwbouw in 1978 startte. Dit plan was geënt op het stedelijk weefsel van de binnenstad, maar bezat toch een zeer hoge dichtheid van zevenhonderd woningen op een gebied van vier hectaren. De woonwijk werd volledig onderkelderd met een parkeergarage, waardoor het gebied bovengronds geheel autovrij kon blijven. In het middengebied zijn enkele woonblokken met een bijzondere typologie ontwikkeld, waarbij op de derde verdieping een "woonstraat" tussen de twee parallelle kappen was gelegd.

MODERNE ARCHITECTUUR MET KWALITEIT

'Eind augustus deed burgemeester Houben de volgende belijdenis: 'Maastricht als dynamische stad in beweging is geen eiland. We staan geen ongebreidelde expansie voor, maar een zorgvuldige kwaliteitsbeheersing van projecten en voorzieningen' (1989, pag. 6).

Ook de stad Maastricht en veel andere grotere Nederlandse steden kregen sinds het midden van de jaren 1980 die ambitie. Dankzij de impulsen van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening en de inbreng van de Werkgroep 5X5 was de belangstelling voor de kwaliteit van de openbare ruimte sterk toegenomen. Deze bewustwording heeft in de binnenstad geleid tot een integraal stadsontwerp met een sterke aandacht voor de historische morfologie, de samenhang tussen stedelijke programma's en bebouwingstypologie in samenhang met het integrale stadsontwerp. In het noordwestelijke stadsdeel zijn drie nieuwe pleinen tot stand gekomen: het Misericordeplein, de Charles Voscour en het Herdenkingsplein. Al deze pleinen zijn op bestaande open binnenterreinen tot ontwikkeling gekomen en maken deel uit van informele verbindingroutes. Sinds 1985 werd doelbewust geijverd voor een versterking van de ruimtelijke

kwaliteit en de beheersbaarheid van de openbare ruimte. Zo heeft Maastricht in 1990 een radicaal einde gemaakt aan de uitstalling van winkelwaren en reclame-objecten in de straten van het kernwinkelgebied en zijn sindsdien ook de horecaterrassen aan beperkende regels gebonden. Ook veranderde de betrokkenheid van de overheid met de woningbouw. De publiek-private onderneming deed zijn intrede en woningbouwverenigingen werden financieel zelfstandig. Door de Stichting Wonen Boven Winkels waren leegstaande bovenverdiepingen in grote delen van het kernwinkelgebied via een erfpachtconstructie weer bewoonbaar gemaakt en dankzij deze rehabilitatie was het winkelcentrum veiliger en levendiger geworden. In de jaren 1990 kwam het accent te liggen op stadsuitbreiding met een groot aantal grondgebonden woningen. In Amby-Zuid, Scharn-Noord, Heugem-Zuidoost en Hazendans werden naar ideeën van Rein Geurtsen stedenbouwkundige plannen tot ontwikkeling gebracht. De belangrijkste stedelijke vernieuwing vond in de jaren 1990 echter plaats op het Céramiqueterrein.

CERAMIQUE

'Zeer hoog genoteerd staat de inmiddels vaststaande realisering van het(reeds aangezwengelde) Céramiqueproject als de stedenbouwkundige afronding van de binnenstad. Een stadsbestuurlijk huzarenstuk dat behoort tot de vijf door het ministerie van VROM aangewezen landelijke voorbeeldprojecten van stedelijke vernieuwing en publiek-private samenwerking' (1989, pag. 7).

Sinds 1958 lag er achter een metershoge muur een immens fabrieks-terrein van de aardewerffabriek Société Céramique grotendeels onbenut, vlakbij het historische centrum van Wyck. Het duurde tot 1987 voor de gemeente Maastricht, de Koninklijke Sphinx N.V. en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP), via een publiek-private samenwerking, een nieuwe toekomst voor deze blinde vlek mogelijk maken. De herontwikkeling van dit zeventien hectare grote gebied kwam in een stroomversnelling nadat Maastricht als stedelijk knooppunt werd erkend bij de vaststelling van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening.

Jo Coenen kreeg de opdracht om een stedenbouwkundig plan voor het gebied te maken. Zijn masterplan werd in 1988 in de gemeenteraad goedgekeurd en vormde het ruimtelijk raamwerk voor de ontwikkeling van het gebied.

Gezicht op het Centre Céramique en het Plein 1992.

Het Céramiqueterrein moest aansluiten bij de sfeer van de binnenstad en daarnaast diende deze nieuwe wijk een belangrijke schakel te vormen tussen Wyck en Randwyck. In aansluiting op de binnenstad werd gezocht naar een integratie van functies die bij de stad horen: naast woningen, winkels, kantoren, hotels en restaurants ook een nieuwe stadsbibliotheek, een museum, een klein theater en een park aan de Maas. Het masterplan sloot in zijn hoofdopzet aan bij de negentiende-eeuwse gordel van het stadsdeel Wyck. De ruggengraat van het plan werd gevormd door de centrale Avenue Céramique, die in noord-zuid richting door de nieuwe wijk loopt. Deze avenue wordt geflankeerd door acht grote bouwblokken met binnenhoven die ruimtelijk aan elkaar gekoppeld werden. Bij de vormgeving van de architectonische concepten hebben beroemde architecten uit Spanje, Portugal, Italië en uit Ticino een bijdrage geleverd. Aan de zuidzijde van de Avenue Céramique staat het Bonnefantenmuseum, dat als een tijdloos monument

aan de Maas was getekend door de Milanese architect Aldo Rossi. De 'noordknoop' van het Céramiqueterrein wordt gedomineerd door het Centre Céramique, dat door Jo Coenen werd ontworpen. Langs de Maas ontwikkelde Luigi Snozzi de langgerekte Stoa met luxe appartementen, die een groots uitzicht bieden op het historische stadscentrum. De driehoekige ruimte tussen de Stoa en de Maas is ingericht met een park, waarin restanten van vroegere stadsommuringen zijn opgenomen. Iets ten noorden van het park ligt het nieuwe Plein 1992. De naam van het Plein 1992 herinnert aan de Europese topconferentie, waarbij het Verdrag van Maastricht werd ondertekend. Het Plein 1992 en de nieuwe fiets- en voetgangersbrug vormen een verbindingsschakel tussen de wijk Céramique en de binnenstad.

MAASTRICHT LIGT NIET IN PARIJS MAAR IN HOLLAND

In de jaren na 2000 werden veel binnenstedelijke plannen tot ontwikkeling gebracht. De herinrichting van de linker Maasoever, met een ondertunneling van de Kesselskade heeft de relatie tussen de binnenstad en de Maas versterkt. In aansluiting op dit Maasoeverplan werd ook de zone tussen de Maas en de Markt vernieuwd. Op de plek waar ooit de twee Stadskantoren stonden wordt nu de nieuwbouw van het Mosae Forum gerealiseerd volgens de plannen van Jo Coenen en Bruno Albert. Ook op de locatie van de Entre Deux aan de Helmstraat is een begin gemaakt met de uitvoering van de plannen voor een design- en modeverkoopcentrum in combinatie met stadswoningen naar plannen van het architectenbureau Arno Meijs. Het meest ambitieuze plan wordt momenteel ontwikkeld voor de locatie ten noordwesten van de binnenstad voor het plan Belvédère, waarvan het masterplan door de stedenbouwkundige Frits Palmboom is opgesteld. Dit masterplan beslaat een gebied van ruim 250 ha en het loopt vanaf de fabriekslocatie van de aardewerfabriek Sphinx aan de Boschstraat tot aan de Belgische grens bij Smeermaas. Hier wordt een nieuwe wijk van vierduizend woningen gerealiseerd in een groene omgeving en dit plan vormt de slotapothecose van een ontwikkelingsgang die vijftig jaar geleden werd ingezet onder het motto van de compacte stad in een wijds landschap.

In die vijftig jaar heeft de stad een harmonische groei meegemaakt. Het westelijke stadsdeel is tot de grens met België nagenoeg volgebouwd en de voorstad Wyck is uitgegroeid tot een volwaardige tegenhanger van de historische stad op de westelijke Maasoever. Vijftig jaar geleden schreef dr. Roger Pilkinton een boek over een bootreis door België. Zijn boot lag een week in Maastricht bij het bastion De Vijf Koppen en vanaf die plek analyseerde deze geleerde schipper de Maastrichtse volksaard: *'Maastricht lijkt in geen enkel opzicht op een Belgische stad, hoewel zij op bijna een steenworp afstand van België ligt. Het contrast viel ons heel duidelijk op, onmiddellijk toen we de stad binnenvoeren... De mannen waren meest knap, en zonder de neiging tot zwaarlijvigheid, welke wij in België opmerkten. De vrouwen waren smaakvol gekleed en aantrekkelijk zonder het zichzelf bewust te zijn. Overall opgewekte glimlachen en intelligente gezichten. In de manier waarop de*

mensen zich naar hun werk begaven, scheen iets van zelfvertrouwen en doelbewustheid te schuilen. Bij de mensen en in het gehele voorkomen van de stad zelf, viel een volkomen gebrek aan kakelbont vertoon op, en van de waren in de winkels tot de wagens op straat, had de plaats een sterk Hollands karakter. Maastricht is een Hollandse stad, niet zo zeer wat aanleg en architectuur betreft, maar naar de geest' (1957, pag. 30).

Met deze karakterschets van een onafhankelijke outsider kunnen we opgelucht constateren dat Maastricht geen voorstad van Parijs is geworden.

¹ J. Viegen, *Inleidende studies tot de uitbreidingsplannen in hoofdzaak voor de gemeenten Maastricht, Heer en Amby. Dienst Stadsontwikkeling. Maastricht 1952.*

² W.G.H.M. Rutten, *Inspraak: Vooruitgang of zwanenzang? In: Tussen twee bruggen, Maastricht in de tijd van Baeten. Maastricht 1985, p. 75-85.*

³ J. Viegen, *Inleidende studies, p. 97.*

Nieuwbouw op het Stationsplein: het reusachtige hoofdgebouw de Kolonel genaamd. Foto 2005.

